

J-T

Redactie: Dr J. G. B. BEUMÉE, Dr K. W. DAMMERMAN, Prof. Dr H. C. DELSMAN.

Vaste Medewerkers: Prof. Dr W. M. DOCTERS VAN LEEUWEN, Edw. JACOBSON,

Dr S. C. J. JOCHEMS, Dr S. LEEFMANS, J. C. VAN DER MEER MOHR Jr.,

Dr D. F. VAN SLOOTEN, Mej. Dr A. G. VORSTMAN.

Adres der Redactie: Laan van der Wijck 1, Buitenzorg

§ § ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN DER N. I. N. H. V. f 8.50 § §

DE WAARDE VAN VELDKENMERKEN VOOR DEN ORNITHOLOOG ¹⁾

In het ook voor Hollandsche ornithologen welhaast onmisbaar geworden werk van WITHERBY e.a.: „*A Practical Handbook of British Birds*” (WITHERBY & Co. London, 1919-'24) worden zooveel mogelijk voor iedere vogelsoort „fieldcharacters” gegeven. Fieldcharacter is een typisch kort woord, waaraan het Engelsch idioom zoo rijk is en waarvoor wij geen eigen uitdrukking hebben, maar wat we zouden kunnen vertalen met „veldkenmerk”. Dit woord zegt duidelijk, wat er mede bedoeld wordt: een in het veld dadelijk opvallende en kenmerkende eigenschap.

Wij willen aan de veldkenmerken een artikel wijden, omdat wij de waarde ervan vrij groot vinden en er in Indië eigenlijk nog geen aandacht als zoodanig aan is besteed. Dit hangt ook daarmede samen, dat het veldbiologisch werk, dat in den Archipel geleverd is, verre overschaduw wordt door hetgeen de systematici er volbrachten. Natuurlijk valt er aan de groote beteekenis van den systematischen arbeid als grondslag voor verdere studies niet te tornen (ik ben het wat dit betreft eens met hetgeen de heer VAN HEURN in het Januari-nummer 1927, van dit tijdschrift

¹⁾ De namen der vogels zijn zooveel mogelijk in overeenstemming met de jongste gegevens gebracht. Wanneer voor sommige soorten de sub-specifische benaming niet verantwoord leek (de meeste waarnemingen werden in Midden Java gedaan), werd inplaats van de ternaire, de binaire nomenclatuur gebruikt. Wijkt de naam, zooals hij eigenlijk moet luiden, sterk af van die in de meeste boeken over Java-vogels, dan is, indien er geen algemeen geldende Inlandsche naam voor bekend is, voor het gemak van den lezer de meer gebruikelijke naam erachter gegeven. (Zie voor de nomenclatuur vooral de nominale lijst van Java-vogels van ROBINSON en BODEN KLOSS in Treubia, vol V, p. 267 e. v.)

op. bldz. 12, 3de alinea, zegt), maar te sterk overdreven mag die beteekenis niet worden, vooral niet wanneer daardoor andere belangwekkende terreinen van werkzaamheid braak moeten blijven liggen.

Voor de ornithologie geldt dit in zeer sterke mate en de veelzeggende zwenking is in andere landen al grootendeels volbracht. Typeerend en leerzaam in dit verband is, hetgeen niet lang geleden door een zoo bekend ornitholoog als Dr STRESEMANN, bij de viering van het 75-jarig bestaan van de roemruchte Deutsche Ornithologische Gesellschaft werd gezegd, in een voordracht over de ornithologie in 1850 en thans. In deze voordracht wordt beschreven hoe in 1850 de ornithologie nog in hoofdzaak een wetenschap was, die het verzamelde materiaal moest beschrijven, terwijl zij thans meer en meer een op zuiver biologisch terrein werkende wetenschap is geworden.

Een analoge beteekenis hadden de woorden, vorig jaar door den voorzitter der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging in zijn openingsrede bij de herdenking van het 25-jarig bestaan dier vereeniging uitgesproken. Spreker zeide o.m. hoe er zeker een grond van waarheid ligt in de bewering, dat de wetenschappelijk geschoolde ornitholoog vroeger uitsluitend systematicus was, terwijl het „veldwerk” aan den liefhebber werd overgelaten. Daarin, ging spreker voort, is nu verandering gekomen. Het bestudeeren der vogels in de vrije natuur is niet uitsluitend meer liefhebberij, het is een wetenschap geworden. De gedragingen van de vogels worden beter geanalyseerd, critischer beoordeeld, het waarnemen werd scherper en tal van verrassende feiten zijn aan den dag gekomen.

Maar om op ons uitgangspunt — de veldkenmerken — terug te komen, in de volgende regelen zullen we de voornaamste ervan de revue laten passeeren, telkens met enkele voorbeelden toegelicht, welke grootendeels op de Javaansche avifauna betrekking hebben.

Men zou de veldkenmerken eigenlijk in twee groepen kunnen verdeelen. In de eerste groep komen *die kenmerken, welke aan een verzameld voorwerp niet meer zijn waar te nemen*, zooals het *geluid*, het *vliegen*, de *habitus* en *gewoonte*. De tweede groep bevat *morphologische kenmerken*, die dus ook aan het doode object geconstateerd kunnen worden, maar die door bijzondere opvallendheid tevens veldkenmerken zijn. Dat de uitingen en de gedragingen der vogels „veld”-kenmerken kunnen opleveren, zal zonder meer duidelijk zijn, maar dat ook morphologische kenmerken hun aandeel er in hebben, behoeft misschien eenige toelichting. Een veldkenmerk moet altijd voldoen aan de conditio sine qua non, dat het de aandacht trekt bij waarnemingen in de vrije natuur en omdat herhaaldelijk het meest typeerende aan een vogel buiten, een opvallend uitwendig kenmerk is, zal het duidelijk zijn, dat in zulke gevallen aan die voorwaarde door een morphologische eigenschap voldaan wordt. Het witte sikje van *Criniger gularis*, de bijzondere kleur van *Ceyx rufidorsus innominatus* zijn evenzeer gemakkelijke soortkenmerken als geluid en wijze van vliegen van andere vogels. Soms is een bepaald morphologisch kenmerk alléén bijzonder opvallend bij den levenden vogel, bijv. wanneer deze bij het vliegen lichte okselveeren vertoont.

We zullen nu eenige veldkenmerken eenigszins uitvoeriger behandelen en bespreken dan eerst **het geluid**. In Holland was ik van de geluiden van verschillende vogels vrij goed op de hoogte en dit bleek een onmisbaar hulpmiddel bij

het doen van waarnemingen. Ik wijs hiervoor alleen maar op de familie der Sylviidae (zangertjes), waarvan alle, in het veld vaak moeilijk te onderscheiden soorten zich onfeilbaar door hun zang laten determineren. Een even sprekend voorbeeld van het nut van vogelzang-studie, wordt door het trekonderzoek geleverd. Een goed deel der dagwaarnemingen en bijna alle schemering- en nachtobservaties berusten op de kennis der vogelgeluiden en de soortbepaling der doortrekkers geschiedt door betrouwbare waarnemers feilloos naar het geluid, wat ook hier juist voor nauwverwante soorten als vink, keep, kneu en dergelijke, van het grootste belang is.

Voor Indië geldt onverminderd dat „ieder vogeltje zingt, zooals het gebekt is” en de studie van vogelzang, hoewel vrij bezwaarlijk (o.a. door gebrek aan literatuur met voldoende gegevens, als aan terzake kundige voorlichters), geeft vooral in de tropen, dunkt me, wanneer men eenmaal resultaten begint te bereiken, een groot gemak. Vooral in de tropen, omdat in de steeds weelderige vegetatie de vogels verbazend lastig te zien zijn, zelfs voor een geroutineerd veldwaarnemer. En het geluid, dat voortgebracht wordt, is dan heel vaak de eerste aanwijzer en het voornaamste herkenningsteeken. Neem *Lalage nigra nigra* (*Lalage terat*), die geen opvallende manieren heeft, gewoonlijk vrij langdurig eenzelfde boom afzoekt naar insecten en in zijn typische wit met zwart gestreepte vederkleed, door niets dan zijn geluid zijn aanwezigheid verradt. Is men echter eenmaal vertrouwd met zijn roep, dan bemerkt men al spoedig, dat er in de in cultuur gebrachte streken talrijke plekjes zijn, welke zoo'n *Lalage*-paar herbergen. Die roep bestaat uit een reeks snel achter elkaar geuite, eenigszins heesche en verdragende kreten (trè-trè-trè-trè-trè-enz.). Het is een vrij eentonig, maar zeer karakteristiek geluid, dat mij sterk doet denken aan den lenteroep van den draaihals (*Jynx torquilla torquilla*).

Ook de tjito (*Aegithina tiphia scapularis*) zou geheel onvindbaar zijn met zijn geel-groene vederkleed, wanneer hij zijn luiden helderen, dubbeltonigen uitroep niet voortdurend herhaalde. Het Inlandsche woord „tjito” is een klanknabootsing van dezen uitroep en lijkt er inderdaad wel wat op, maar er komt niet in uit, dat het eerste gedeelte vaak een zeer snelle triller is, soms een klein voorslagje heeft en dan klinkt als tiep-tiep-(vlug)-tji(gerekt) en óók wel eens uit duidelijk afgebroken tonen bestaat. Altijd is dit eerste gedeelte, het „tji”, zeer gerekt, terwijl de tweede toon „to” ongeveer een terts lager, zeer kort en altijd hetzelfde is. De tjito maakt nog andere geluiden en kan heel aardig en druk zingen, maar het tjito-motief komt telkens weer terug en vormt den hoofdschotel van zijn repertoire. Ik zou nog meerdere dergelijke geluidsbeschrijvingen van Javaansche vogels kunnen geven, maar we willen ons in dit meer algemeen bedoelde veldkenmerk-artikel thans liever een oogenblik bezig houden met eenige andere kanten, die aan de bestudeering van het geluid vast zitten.

In de eerste plaats bedoel ik het feit, dat de ervaren veldornitholoog nog heel wat meer afleidt uit de vogelgeluiden, dan alleen een soortbepaling. Wanneer hij in een bosch komt zeggen bepaalde, geagiteerde, korte kreten van allerlei vogels hem, dat een in de dut zijnde uil ontdekt is. Wanneer hij door een stukje ruigte trekt, en een paartje van *Orthotomus sepium sepium* (een snijdervogeltje) komt naar hem toe vliegen, dan hoort hij uit hun kreten, dat een nog niet vlug en onzelfstandig jong op een takje met uitgezette veertjes op voedsel zit te wachten. En zoo zijn er allerlei geluiden, die even zoovele aanwijzingen zijn voor talrijke ornithologische

bijzonderheden. Bij de bestudeering van vogelgeluiden bedient men zich dan ook van termen als angst- en alarmkreet, agitatiegeluid, lokroep enz.

Het is hier ook de plaats om erop te wijzen, dat kennis van het geluid, dat de jongen voortbrengen tijdens de nestelingsperiode, van groot belang kan zijn. Dit geldt vooral voor de holenbroeders. Wie eenmaal bijv. het geluid in zich heeft opgenomen, dat een nest met jonge draaihalzen voortbrengt (het heeft wel iets van een wekker, die afratelt terwijl de bel er is afgehaald), vergeet het niet spoedig meer.

Ik herinner me verder, hoe ik een paar jaar geleden in Bandoeng, door een van de vele nieuwe buitenwijken liep, toen ik opeens onmiskenbaar het geluid van jonge Javaansche koolmeezen hoorde. Het kwam van vlakbij en er stond geen enkele boom in de buurt en ik begreep er dan ook eerst niet veel van, maar al spoedig kon ik het geluid localiseeren en bleek het uit een ijzeren paal van de electrische lichtleiding te komen. Deze paal werd door een holle schuine buis gestut, die van boven open was en daar zaten de meesjes in. Ik bleef wachten en na eenigen tijd verscheen een der ouden en wipte naar binnen. Ook op Java voelt de koolmees (*Parus major cinereus*) zich blijkbaar aangetrokken tot excentrieke nestplaatsen.

Een merkwaardig geluid is de instrumentale muziek, die verschillende spechtsoorten voortbrengen, het z.g. „trommelen”. Tot nu toe nam ik dat hier alleen nog waar van *Dryobates analis analis*, de veelvuldigst voorkomende bonte specht van Java en van den veel grooteren *Picus vittatus vittatus*. Sommige lezers zullen het sonore, ver dragende geluid uit Holland kennen, waar de groote en kleine bonte specht het vooral in de lente steeds weer laten hooren. Het is een eigenaardige roffel, dien de vogel teweegbrengt door met zijn snavel buitengewoon snel achterelkaar het hout te bekloppen.

We zien uit al het voorgaande welke belangrijke aanwijzingen het geluid kan geven en hoeveel er uit kan worden afgeleid. Voor we ervan afstappen willen we er alleen nog aan herinneren, dat ook Indië zijn spotvogels heeft, die soms bedriegelijk andere geluiden nabootsen.

Uit onze naaste omgeving vallen hiervan het meest op de *s r i g o e n t i n g s* (zoowel *Dicrurus macrocercus javanicus* [*Buchanga longa*] als *D. l. leucophaea* [*B. cineracea*]) en *Lanius schach bentet*, die ook hierin veel van den W. Europeeschen grauwen klauwier (*Lanius collurio collurio*) heeft.

Thans willen we eenige aandacht wijden aan het volgende veldkenmerk, het **vliegen**. Een degelijke kennis van de wijze van vliegen van verschillende vogelsoorten geeft vaak niet te versmaden aanwijzingen. Niemand minder dan BERNSTEIN geeft in zijn publicaties blijk terdege op het vliegen te hebben gelet en hoe suggestief werken zijn beschrijvingen ook hier. Over *Lanius schach bentet* schrijft hij bijv. het volgende ¹⁾: „wil hij van plaats veranderen, zoo laat hij wegvliegende zich eerst een weinig zakken, vliegt dan in nagenoeg rechten lijn naar het gekozen punt toe en, in de onmiddellijke nabijheid daarvan gekomen zijnde, laat hij zich zacht opstijgende op hetzelfde neer.”

Wanneer we van alle Javaansche vogelsoorten over zulke en soortgelijke observaties konden beschikken, zou de beginner veel sneller terecht zijn. De waarnemingen over het vliegen helpen ons bovenal op weg om de vogels in de juiste families onder te brengen en als voorbeeld daarvan willen we de Oriolidae en de Picidae kiezen.

¹⁾ Verhandelingen der Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië, dl. III (1857-1858), bldz. 25 zijner bijdrage.

De Oriolidae (wielewalen) zijn in de vlucht direct als zoodanig te herkennen. Wanneer ze zich van een boomtop naar een anderen, die wat verder weg staat, willen begeven, vliegen ze eerst een stukje in rechte richting met voortdurend actieven vleugelslag, dan ineens wipt de vogel even een eindje de lucht in, terwijl de vleugels een oogenblik tegen het lichaam aangedrukt blijven, dan komt de vogel weer in de oorspronkelijke richting en hervat met vluggen vleugelslag zijn vlucht, tot weer het wippertje en de vleugelslag-pauze komen, enz. enz. We zouden de Oriolusvlucht dus als volgt kunnen voorstellen:

De vlucht van de Picidae (spechten) is een voortdurend deinende, op en neer gaande lijn, waarbij de vogel ieder oogenblik tijdens het vliegen zijn vleugels een wijle tegen het lichaam aangedrukt houdt. Deze vlucht zou als volgt weergegeven kunnen worden:

Fig. 1. Vliegbeeld van het geslacht *Buteo* (buizerd).

Naast de eigenlijke vlucht hebben we nog het **vliegbeeld**, wat ons in het bijzonder voor het determineren van roofvogelsoorten van dienst is (zie figuren). Ook op Java is het voor den ornitholoog een last om achter de verschillende

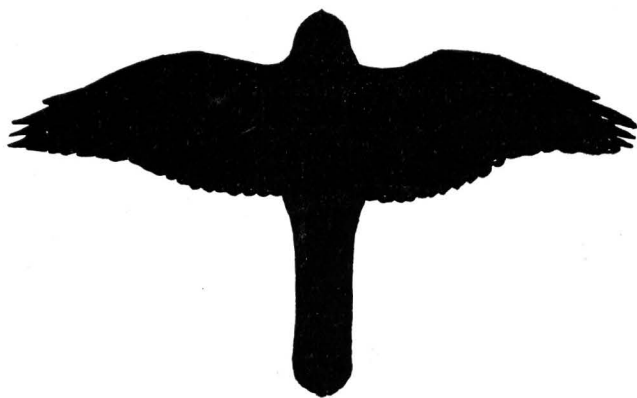

Fig. 2. Vliegbeeld van het geslacht *Accipiter* (havik).

roofvogelsoorten te komen, vooral wanneer hij niet direct bij deze toch al veel verguisde en zwaar vervolgde vogelorde tot schieten wil overgaan. Het vliegbeeld, het silhouet van den zwevendenden vogel, is bij de roofvogels natuurlijk goed zichtbaar, omdat zij vaak minuten lang in de lucht zweven, speurend naar prooi. Ook zwaluwen laten zich na eenige oefening onderkennen aan het vliegbeeld. Wie zoo bevoorrecht is te kunnen teekenen, doet het best om direct de verschil-

lende vliegbeelden vast te leggen, waardoor zeer waardevol materiaal wordt verkregen.

Een belangrijk veldkenmerk is de **habitus**, het algemeen voorkomen van den vogel, eigenlijk dus een verzamelbegrip, want er vallen allerlei vogelmanieren en gewoonten onder. De waarnemer, die in Europa verschillende vogelfamilies heeft leeren kennen vindt (ik heb het hierboven al eenige malen opgemerkt) in Indië hierdoor vele gemakkelijke aanknoopingspunten en ook wat de habitus betreft, zijn daar frappante voorbeelden van aan te halen.

Een pas op Java gearriveerde ornitholoog, die een minuut lang *Copsychus musicus*, de koetjita, heeft waargenomen, weet onmiddellijk, dat hij met een

Turdus-achtige te doen heeft (en niet met een „klein ekstertje”). Van vliegenvangers, spreeuwen, koekoeken, nachtzwaluwen, waterhoentjes, om maar een willekeurige greep te doen, worden alle Javaansche vertegenwoordigers door een eenigszins geschoold veldwaarnemer direct op de juiste plaats ingedeeld. Een lijster gedraagt zich heel anders bij het zoeken naar voedsel op den grond dan een spreeuw; in zijn wijze van voortbewegen, in zijn kopwendingen, bij het even opvliegen enz.

Fig. 3. Vliegbeeld van het geslacht *Circus* (kiekendief)

vertegenwoordiger bekend is, ik noem bijv. de Regulidae (goudhaantjes), telt dit tropisch eiland talrijke soorten, die in Holland geheel onbekende families representeeren. In de tropen wordt de blik van den ornitholoog dan ook veel ruimer, daar er gelegenheid is met zoovele [nieuwe en andere vormen vertrouwd te kunnen raken. Een paar van die voor den Hollandschen ornitholoog nieuwe families willen we wat uitvoeriger bespreken.

We kiezen hiervoor in de eerste plaats de Meropidae, de bijeneters, die we in Holland niet kennen (het eenige in de Nederlandsche literatuur bekende vrouwelijke exemplaar van 1905 schakel ik uit). Door hun slanken bouw, hun langen gebogen snavel en hun bijzondere levenswijze vallen zij dadelijk op. In de manier, waarop zij hun prooi bemachtigen, hebben ze zoowel met de vliegenvangers, als met de zwaluwen buitengewoon veel gemeen. Evenals de eersten keeren ze telkens naar hun zelfde plekje terug om uit te kijken, maar terwijl de echte vliegenvanger slechts even

Een vliegenvanger en een nachtzwaluw vangen beiden insecten uit de lucht, maar welk een hemelsbreed verschil in de wijze, waarop zij hierbij te werk gaan. Zoo demonstreeren de diverse families in allerlei uiterlijke gedragingen, in hun habitus onderlinge verschillen, soms zeer evidente, dan weer haast subtiele.

Terwijl nu Nederland maar zeer weinig vogelfamilies heeft, waarvan op Java geen enkele

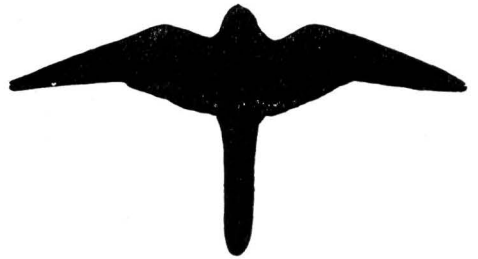

Fig. 4. Vliegbeeld van het geslacht *Falco* (valk)

in de lucht fladdert, scheert de bijeneter veel langer door de lucht en juist dan doet hij door zijn vlugge zwenkingen, zijn even met uitgespreide vleugels zweven, zijn langs het water schieten, door zijn slanke lijnen ook zeer sterk aan een zwaluw denken. Evenals vele andere vogels hebben ze een voorliefde voor telegraaf- en telefoondraden en eind Mei was bijv. in de kustvlakte van Midden-Java de lucht vol van bijeneters, waarvan ik er wel een twaalfstal naast elkaar op zwaluwen-manier op de draden zag zitten. Dit waren alle vertegenwoordigers van het geslacht *Merops*: de andere bijeneterssoort die we hier hebben, de zeer fraaie *Melithophagus erythrocephalus leschenaulti*, komt hoewel in geen deele zeldzaam,

niet in zulke groote aantallen voor en vertoont zich ook niet in troepen, maar altijd in enkele paren.

Een volgende groep van vogels, waarvan Holland geen vertegenwoordiger kent, zijn de Pycnonotidae, de koetilang-soorten, waarvan de luidruchtige en brutale ¹⁾ gewone koetilang (*Pycnonotus a. aurigaster*) in het cultuurgebied het meest bekend is.

Ook *P. goiaver analis* en *P. simplex prillwitzii* vertoonen zich niet zelden in de in cultuur gebrachte streken. In gedeelten, waar *aurigaster* minder veelvuldig is of niet voorkomt, treffen we echter steeds andere vertegenwoordigers der Ixo's aan. *Criniger gularis* met zijn grappige witte sikje heeft altijd een voorkeur voor minder bewoonde streken en eischt vooral een weelderige onderhout-vegetatie. Ook *Rubigula d. dispar*, de prachtige koetilang-mas prefereert een oorspronkelijke vegetatie of oud secundair bosch. In zulke gedeelten is hij in Midden-Java op vele plaatsen een geregelde verschijning. Hij komt er meer voor naar het schijnt dan in de meeste deelen van W. Java (op de excursie met het Natuurwetenschappelijk Congres naar Oedjong-Koelon nam ik eenige koetilang-mas exemplaren waar). In de hogere bergstreken stuiten we op *P. bimaculatus*, die zich op de begroeide ravijnhellingen gaarne vertoont. En al deze vogelsoorten zijn onmiskenbaar koetilangs. Dat ziet men nu juist aan den habitus, aan de wijze, waarop zij in een struik zitten en daarna wegvliegen, aan de manier waarop zij hun kopveeren ineens kunnen opzetten, of hun vleugels even trillend een eindje oplichten, terwijl zij hun stem laten hooren.

Fig. 5. Vliegbeeld van het geslacht *Milvus* (milanen)

Wanneer we ons er aan wennen goed op den habitus der verschillende vogelfamilies te letten, op de wijze waarop zij zich voordoen en gedragen, zullen we herhaaldelijk merken hoeveel houvast we daardoor krijgen. Bovendien leidt het tot het doen van allerlei biologische waarnemingen, die de moeite waard zijn, op het gebied van vogelvoedsel, van nestbouw e.d. Zooals trouwens heelemaal de veldwaarnemer door zijn werkelijk innig contact met de natuur er veel meer één mee wordt en er een beteren kijk op krijgt.

De tweede groep van veldkenmerken, de **uitwendige kenmerken**, zullen we nog even in het kort bespreken. Voor de herkenning ervan is een goede kijker heel vaak onmisbaar.

Die uitwendige kenmerken zijn er vele en velerlei; het kunnen zijn een bijzondere *snavelvorm*, merkwaardige *pooten*, een opvallende *gekleurde plek*, typische *kleur van iris*, enz. enz. Ook hier willen we ter verduidelijking eenige voorbeelden noemen, allereerst welke een opvallende gekleurde plek betreffen. Zeer waardevol zijn in dit opzicht de *stuitkleuren*, daar die te zien komen wanneer de vogel wegvliegt. Die stuitkleuren deden mij bijv., toen ik zeer kort op Java was, op het eerste gezicht *Saxicola caprata pyrrhonota* als een verwant van den tapuit thuis brengen. Het laag over den grond en typeerende vliegen, waarbij plotseling zeer duidelijk de

¹⁾ Enkele dezer vogels in mijn volière hebben een kleinen kwartel (*Excalfactoria chinensis*) en een bêtèt (*Conurus alexandri alexandri*) zoo toegetakeld dat ze dood gingen. Een flinke boschkip was zelfs niet veilig speciaal voor één brutalen rakker, maar kon, alhoewel hevig geplukt, nog gered worden.

lichte stuit ¹⁾ zichtbaar wordt, is zoo geheel analoog met wat we bij *Oenanthe* waarnemen, dat ik er eens te meer een bewijs in zie, hoe eenige Hollandsche ornithologische kennis op onverwachte oogenblikken direct een aanknoopingspunt kan geven bij het leeren kennen van Javaansche vogels.

De lichte stuit van de gewone *koetila ng* (*Pycnonotus a. aurigaster*) maakt dezen vogel ook altijd zonder moeite in de vlucht herkenbaar.

Een prachtig veldkenmerk vormen ook de witte plekken op de vleugels van den ijsvogel *Halcyon cyanoventris*. Deze ontstaan doordat de bases der groote slagpennen helder wit zijn, wat pas onder het vliegen zichtbaar wordt. Wie eenmaal een *H. cyanoventris* beslopen heeft, en den vogel daarna zag opvliegen, waarbij de mooie witte vleugelplekken tegen het prachtig blauw en zwartgrijs afstaken, vergeet dit beeld niet spoedig, ook al niet omdat deze ijsvogel een van de mooiste vogelsoorten van Java is.

Een merkwaardig overeenkomstige witte vleugelplek vertoont *Aethiopsar cristatellus javanicus*, de bekende Javaansche spreeuw of *kalè ng mas*. Ook hier vindt de witte kleur haar oorsprong in het basale stuk der groote slagpennen.

Voor het gemak, dat we hebben van een opvallenden *snavelvorm* behoeven we maar te denken aan de Nectarinidae. In dit verband lijkt het niet ondienstig erop te wijzen, dat ook veldwaarnemers er goed aan doen op de kleur van snavel en pooten te letten, waardoor de soortbepalingen vaak aanmerkelijk vereenvoudigd kunnen worden. Dit laatste punt wordt bij observaties buiten nogal eens verwaarloosd en hetzelfde is het geval met de kleur van de iris. Vooral VORDERMAN heeft in zijn nauwkeurige beschrijvingen de noodige aandacht aan deze punten gewijd en iedereen, die zich met de ornithologie van Java bezig houdt, zal hem hiervoor dankbaar zijn.

De purperspreeuw (*Aplonis panayensis strigatus*, of *Lamprocorax chalybea*) en *Crypsirhina varians* zijn typische voorbeelden van niet zeldzame vogelsoorten, die o. m. direct aan de kleur van den *iris* buiten te herkennen zijn. Bij de eerste is de iris helderrood, bij *Cr. varians* mooi blauw. Zeer sterk contrasteert ook de donkerroode iris van *Centropus sinensis bubutus*, een spoorkoekoek, in het glanzend zwart van het vederkleed.

We zien uit dit alles, dat er vele en velerlei veldkenmerken zijn, maar wanneer het er op aan komt in beschrijvingen, moet men trachten alleen voor iedere soort de veldkenmerken par excellence te geven. Zoo doen ook de auteurs van het reeds genoemde „Practical Handbook of British Birds” en als min of meer samenvattend voorbeeld geef ik ten slotte een beschrijving in hun trant van twee Javaansche vogels, op grond van eigen waarnemingen.

Eucichla cyanura. Veldkenmerken: Typische grondvogel, die dicht struikgewas en ruigte prefereert. Beweegt zich hippend voort en wordt door het rondscharrelen in de dorre bladeren vaak eerder gehoord dan gezien. Direct herkenbaar aan zijn onaanzienlijk paars staartje, in de dwarste gaderden onderkant en zwart met gelen kop ²⁾. Geluid een langgerekt fluitend roepen, vrij hoog, ongeveer als tjuu-tjuu klinkend. Vliegt dicht over den grond, snel en nooit ver weg.

¹⁾ De stuit is bij ♂ wit, bij ♀ vuilgeel — roestkleurig.

²⁾ Van het ♂ is de bovenkop zwart; van het ♀ oranjebruin.

Kittacincla malabarica tricolor (*Cittacincla tricolor*). Veldkenmerken: Zeer schuwe lijstersoort, die dichtbegroeide plekken in bosschen en elders bewoont. De lange staart, de kastanjebruine borst en onderkant, welke prachtig contrasteeren met het zwart van kop, keel en mantel, doen hem direct onderkennen van de andere Javaansche Turdidae. Trekt zijn staart, wanneer hij geagiteerd is, langzaam op en spreidt hem tevens eenigszins uit; er is dan veel wit zichtbaar; in dezen stand valt de blankwitte stuit ook sterk op. Hoort tot de allerbeste zangers op Java; de zang begint met eenige zacht ingezette tonen en zwelt ineens tot prachtige volle orgeltonen aan. Alarmkreet een hard en nijldig tik-tik-tik-tik, merkwaardig gelijkend op dien van de Europeesche roodborst (*Erithacus rubecula*).

Limpoeng, Mei — Juni 1927.

K. W. L. BEZEMER.

DE SEMPALWADAK: CRATAEVA NURVALA

We hadden — 't was verleden jaar Augustus — een tocht gemaakt door de djatibosschen benoorden Djombang, om den plosso (*Butea monosperma*) te zien bloeien en we hadden weer volop genoten van zijn schitterende bloemenpracht (fig. 1). Nu waren we in Mantoep aangekomen en stonden voor de keus: regelrecht via Lamongan naar huis, of nog even een omweg maken door 't djatibosch op de kalkheuvels van Ngimbang, langs den weg Mantoep — Kedongpring. We herinnerden ons van vroegere tochten, dat daar op botanisch gebied nog al veel te vinden is.

Al dadelijk aan 't begin, als men van den weg naar Lamongan naar links afslaat, komt men, vóór men het djatibosch bereikt, op een open terrein, gelegen om een bron aan den voet der heuvels. Zulke bronnen zijn er veel in dit heuvelterrein. Ze vallen

Fig. 1. Bloeiende takken van plosso: *Butea monosperma*

dadelijk in 't oog, doordat zoover het bronwater den bodem vochtig houdt, er een met de overige dorre omgeving sterk contrasteerende boomgroei is. Hier zijn het o.a. een paar prachtige randoe's (*Gossampinus heptaphylla* BAKH.), en een paar geweldige *Ficus*-soorten en daar tusschen werken zich talrijke rottanpalmen en andere lianen de hoogte in, kortom, nog een echt stukje natuur, dat ook in de koele schaduw onder die boomen heel wat moois verbergt. Ik noem slechts *Phaleria laurifolia*, *Tacca palmata*, een *Globba*-soort, *Ardisia humilis* en verscheidene aardige Acanthaceën.